

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska pt.: *Dramaty Bolesława Leśmiana w świetle kontekstów brulionowych* („*Pierrot i Kolombina*”, „*Skrzypek Opętany*”, „*Bajka o złotym grzebyku*”, „*Dziejba leśna*”, „*Zdziczenie obyczajów pośmiertnych*”) stanowi próbę monograficznego ujęcia twórczości dramaturgicznej Bolesława Leśmiana. Dotyczy zatem szczegółowych rozpoznań związanych z założeniem, że dramaty poety są dziełami brulionowymi, a manuskrypty wyznaczają integralny obszar znaczeń. W dysertacji brulionowość uznaję za kategorię estetyczną pozwalającą ukazać wielowarstwowość dramatów oraz ich skomplikowaną naturę. Uwzględnienie w interpretacjach kontekstów rękopiśmiennych, specyfiki skryptorium Leśmiana (m.in. okoliczności powstawania tekstów, sposoby zapisywania i przepisywania dzieł, krój pisma, skreślenia, nadpisanie, marginalia, kontekst macierzysty) pozwoliło na odsłonięcie procesów twórczych oraz kierunków kształtowania się sensów w utworach.

Na ten obszar twórczości poety składa się pięć, zachowanych do dziś, utworów dramatycznych: dwa „dramaty mimiczne”, są to: *Pierrot i Kolombina* (datowany na ok. 1910 roku) oraz *Skrzypek Opętany* (powstały – najprawdopodobniej z przerwami – w latach 1911-1914); *Bajka o złotym grzebyku* (napisana prawdopodobnie w latach 1912-1913); *Dziejba leśna* (wydana w 1938 roku w pośmiertnym tomie poezji o tym samym tytule, można zatem przypuszczać, że powstawała w latach trzydziestych) oraz *Zdziczenie obyczajów pośmiertnych* (nad tym dramatem poeta pracował również w latach trzydziestych – trudno jednoznacznie stwierdzić, czy w tym samym czasie, co nad *Dziejbą leśną*, czy później).

Interpretacje szczegółowe poszczególnych dramatów umożliwiły ważne (nieobecne w dotychczasowych badaniach) ustalenie, że I wojna światowa (lata 1914-1918) stanowi cezurę dzielącą dramaturgię Leśmiana na dwie fazy: przedwojenną utwory pisane w latach 1910-1914 (*Pierrot i Kolombina*, *Skrzypek Opętany*, *Bajka o złotym grzebyku*) oraz powojenną – dzieła powstałe w latach trzydziestych XX wieku (*Dziejba leśna*, *Zdziczenie obyczajów pośmiertnych*). Tak wyznaczone dwa obszary twórczości różnią się od siebie pod względem budowy dramatów, języka artystycznego, tematyki, sensu dzieła. Podział ten motywowany jest cezurą czasową, jest nią I wojna światowa, dzielącą powstanie Leśmianowskich dramatów

(z okresu od 1914 roku do lat trzydziestych XX wieku nie zachowały się żadne dramaty poety, ani też nie ma informacji jakoby powstawały jakieś w tym czasie). Ponadto utwory pierwszej i drugiej fazy twórczości dramaturgicznej Leśmiana różnią się pod względem konstrukcyjnym (budowa utworów) oraz tematycznym. Z tych względów w dysertacji wyróżnione zostały dwie podstawowe kategorie interpretacyjne definiujące charakter dramatów przedwojennych i powojennych, a także świadczące o rozwoju tego obszaru twórczości poety. Teatralność jest ważna dla utworów przedwojennych (związana z koncepcją teatru stylizowanego, którą poeta przedstawił w szkicach literackich, a także z działalnością Leśmiana jako kierownika literackiego we współtworzonym przez niego w 1911 roku Teatrze Artystycznym w Warszawie i w latach 1916-1917 Teatrze Polskim w Łodzi). *Pierrot i Kolombina*, *Skrzypek Opętany* oraz *Bajka o złotym grzebyku* zostały stworzone z myślą o wymogach teatru (także technicznych – tj. uwzględnienie rodzaju oświetlenia i rozmieszczenia rekwizytów). Natomiast liryczność – łącząca i spajająca wczesną, dojrzałą i późną twórczość poety – jest kategorią istotną dla dzieł powojennych i wiąże się m.in. z faktem, że utwory te pisane są wierszem, a poeta nazywa je poematami. Dramaty późne uznaję w dysertacji za pewnego rodzaju syntezę całej twórczości autora *Dziejby leśnej*.

Struktura dysertacji jest odzwierciedleniem sformułowanej w badaniach tezy o obecnej w twórczości dramaturgicznej Bolesława Leśmiana cezurze, którą stanowi I wojna świata. W związku z tym rozprawa podzielona została na trzy części. Pierwsza z nich dotyczy dramatów przedwojennych, tworzonych w latach ok. 1910-1914.

W rozdziale pierwszym tej części dysertacji przedstawiłam analizę dramatów mimicznych. Ze względu na fakt, że na rękopisie *Pierrota i Kolombiny* znajdują się notatki Leśmiana dotyczące pracy nad *Skrzypką Opętany*, oraz że dzieła łączy koncepcja „baśni mimicznej” utwory te omówiłam wspólnie. Kontekst brulionowy – struktura manuskryptów oraz okoliczności powstawania dzieł pozwoliły na ukazanie dramatów jako dyptyku literackiego – przestrzeni wspólnych i różniących utwory.

Rozdział drugi stanowi analizę *Bajki o złotym grzebyku*, którą Leśmian tworzył prawdopodobnie w podobnym czasie, co *Pierrota i Kolombinę* oraz *Skrzypkę Opętanego*. Poeta określił również w tytule dzieła własną koncepcję gatunkową, która łączy w sobie pierwiastki bajki i farsy. Tak więc, w rozdziale omówię historię rękopisu, możliwe przyczyny sygnowania dzieła pseudonimem (jest to jedyny dramat, którego Leśmian nie podpisał swoim imieniem i nazwiskiem), a także autorską koncepcję gatunkową utworu. Rękopis jest zapisem aktu III dramatu, w związku z tym, swego rodzaju „nieotwartość” dzieła staje się kontekstem brulionowym oświetlającym utwór. Podrozdziały traktujące o sensach zawartych w: przestrzeni

szafy oraz złotym grzebyku są próbą uchwycenia tajemnicy zawartej w dziele, która wiąże się z faktem, że istnieje jedynie akt III utworu.

Druga część dysertacji poświęcona została dramatom powojennym – powstałym prawdopodobnie w latach trzydziestych XX wieku.

W 1934 roku, w wywiadzie z Edwardem Boyé Bolesław Leśmian omawiał swoje plany wydania nowego zbioru wierszy, który miał zawierać m.in. dwa poematy. Tymi dłuższymi utworami poetyckimi są prawdopodobnie dramaty: *Dziejba leśna* oraz *Zdziczenie obyczajów pośmiertnych*. Z uwagi na fakt, że autor wspomina o tych utworach, widząc w nich zapewne elementy wspólne (stąd pomysł włączenia ich do jednego tomu), w niniejszej rozprawie ich interpretacje umieściłam wspólnie w drugiej części dysertacji.

W rozdziale pierwszym podjęłam analizę *Zdziczenia obyczajów pośmiertnych*, którego rękopis odznacza się niewykończonością i otwartością zakończenia. Omówiłam losy rękopisu oraz wydań dramatu. Następnie przedstawiłam problem koncepcji gatunkowej dzieła, a w ostatnim podrozdziale części poświęconej *Zdziczeniu obyczajów pośmiertnych* podjęłam próbę odczytania dzieła w kontekście możliwych inspiracji tradycją literacką.

Natomiast w rozdziale drugim dokonałam interpretacji utworu *Dziejba leśna*, który zamyka tę część dorobku poety. Jest to jedyny dramat Leśmiana, który został wydany w pośmiertnym zbiorze wierszy pt. *Dziejba leśna* (1938). Kontekst pierwodruku i możliwych związków dzieła z lirykami zawartymi w tomie jest jednym z zagadnień podjętych w analizie. Rozdział zawiera także rozważania natury interpretacyjnej – inspiracji tradycją literacką, które podobnie, jak w przypadku *Zdziczenia obyczajów pośmiertnych* stanowią istotny kontekst oświetlający sensy zawarte w utworze.

Dwie pierwsze części rozprawy stanowią studia interpretacyjne poszczególnych dramatów. Natomiast w części trzeciej przedstawiłam Leśmianowską koncepcję „teatru stylizowanego”. Ze względu na fakt, że *Pierrot i Kolombina*, *Skrzypek Opętany* oraz *Bajka o złotym grzebyku* były przez Leśmiana pisane prawdopodobnie z myślą o wystawieniu na scenie, dlatego koncept inscenizatorski jest ważnym elementem stanowiącym o kształcie dzieł. Ambitne założenia poety odnośnie realizacji scenicznej dramatów (gra aktorska, współgranie muzyki, ruchu i dekoracji, oświetlenie, aktywny udział widowni) mogły stać się jedną z przyczyn, że utwory Leśmiana pozostały w rękopisach i nie wystawiono ich w teatrze za życia poety. Dlatego uznaję koncepcję „teatru stylizowanego” Leśmiana za kolejny kontekst brulionowy, który oświetla utwory pisane w latach 1910-1914.

Dramaty Leśmiana stanowią osobne, wynikające ze struktury dzieła problemy badawcze, ponieważ każdy utwór uwikłany jest w nieco inne konteksty i uruchamia właściwe

mu przestrzenie interpretacyjne. Ważny element utworów brulionowych stanowi kontekst macierzysty oraz okoliczności powstania tekstów, które wpływają na tożsamość dzieł. Dlatego materiałami oświetlającymi dzieła brulionowe Leśmiana są wspomnienia o poecie oraz jego korespondencja. Właściwie wszystkie brulionowe dramaty Leśmiana oświetlają się wzajemnie, tworząc odrębny nurt twórczości poety. Leśmianowskie dramaty brulionowe ukazują przestrzeń poszukiwań nie tylko artystycznego wyrazu, lecz także filozoficznej myśli – o istocie człowieka i sztuki. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest zatem szeroko pojęta, złożona koncepcja estetyczna Leśmianowskiego dramatu.